

ՄԱՅՆՆԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԴՈՒՆԱՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՄԱՆ ԳԻՐԵ Գ. ՄԱՆՐ ՄԱՍՆԻՆԱԳԻՐԵ ԺԺ—ԺԹ ՆԱՐԵ: ԿՆՆԱՍԱԳՐԱԿԱՆ ՍՈՆՈՒԿՈՒԹԻՄԱՆ ՆԵՐՈՎ ԵՆ ԾԱՆՈԹՈՒԹԻՄՆԵՐՈՎ ՏՐԱՍԱՐԱՐԱԿՆԵՐԸ ԳԻՒՍ ԱՂԱՆԻՄԱՆԵՐ Ա. ԲՆԱ.: ՓԵՐԽԱԿԱՍԿ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՎԻՄԱՍՏՈՒԿ ԿՈՆՍՏԱՆՈՎ.: ԹԻՖԼԻՍ, ՍՈՎ. ՈՐ. Ն. ԱՂԱՆԻՄԱՆ 1912, 40, էջ ԺԳ+ԺԺԴ: ԳԻՐՆԵ 4 ԲՈՒՆ:

Եթէ Հայ գրական կենսերի մէջ կարելի է ցոյց տալ ձեռնարկութիւն մը, որ սկսուած է եւ շարունակաբար յառաջ տարուած, այդ Գիւսա. Բ. Աղանեանցի «Գիւսան», է, որուն սկիզբն եղած 1893ին՝ սուած է առանց երկար ընդհատութեան ընդարձակ Հաստորներ, որոնց թիւն այժմ՝ արդէն բարձրացած է առաջի Գիւսաններու Հաստորներն քառածալ դիրքով սուած է ցայժմ մատուցողապէս 6000 մանրագիր սինակ, այս է 3000 երկախն էջ, պատկառելի թիւ: Հպարտութեամբ կրնայ Նայիշ Աղանեանց իւր այդ Տոյակապ 10 Հաստորներու վրայ, այնքան աւելի, որչափ խլած են այդ Հաստորներն իւր ճակտէն ջերմ քրտանց կաթիլներ:

Ընդհակառակ թիւն կը պարտի Հայ Բանասիրութիւնն վաստակաւոր Տրասարակներն, շնորհակալութիւն նաեւ այն ամենուն որոնք մեկնաստօրէն քաջալեր եղած են այդ Հաստորներու Տրասարակութեան:

Առաջինը Հաստորս «պալուսն է բարեփոխական Աշէրսանդր Ե. Մանեանցեանի կտակած գումարով»:

Գիւսաններու Ա—Թ Հաստորներն կ'ամփոփէին իրենց մէջ Սիմէոն, Ղուկաս, Եղիսէփ, Դաւիթ եւ Դանիէլ կաթողիկոսաց թղթերը, ուրեմն մասնաւորապէս 1763—1808 շրջանի պատմութիւնը: Ասոնք որչափ ալ կարեւոր վաւերագիրներ կը բովանդակեն, բայց հետաքրքրական են միայն վերջին գաղու պատմութեամբ զբաղողներու: Հնէութիւն, ԻԲ, 159, բազմաթիւ յայտնած էինք որ լուսագրին կ'ըլլար, եթէ Աղանեանց կանխէր ձեռնարկել «Մանր Մատենագիրներու», եւ «ԺԳ—ԺԸ գաղուց լիշատակարաններու», Տրասարակութեան, որոնք իրենց բազմազան բովանդակութեամբ կրնային աւելի թուով բանասէրներ հետաքրքրել: Այդ նիւթերէն առաջինը լոյս կը տեսնէ այժմ Ժ. Հաստորով:

Այս տեղ ամփոփուած են զիւսաւորաբար Ղեւոնդ Ա. Փիրղալմանի հաւաքած անտիպ նիւթերը: Ով նստիմ էր ի հեռուստ փիրղալմանի հաւաքման ճոխութեան, անշուշտ տաճած էր իւր մէջ մեզի հետ մեծամեծ անկալու-

թիւներ: Բայց այդ հաւաքածուն Գիւսանի Ներկայ Հաստորի մէջ այնպէս ալ ճիշդ չ'ընծայուիր: Աղանեանց իրմէ ալ կցած է ուրիշ Յիշատակարաններ: Մանր Մատենագիր ընդհանուր վերնադրին կ'ամփոփէ իւր մէջ 27 կտոր պատմական գրութիւններ, ԺԶ—ԺԹ գաղուց վերաբերեալ, եւ այն զիւսաւորաբար վաստակաւոր շրջանէն: Ինչ ինչ հանրաշարժութիւններ— գրութիւնք, իրերն յիշատակարաններն, աւելի պատշաճօրէն կրնային ապագայ «Երկաթակարաններ», Հաստորին մէջ աւելուիլ:

Հոս Տրասարակուած ընդարձակ պատմական հաստուածներն են.

Գիւսն Բաշիշի, էջ 41—56: Գրէգոր Գրիգորի վարդապետ, 60—66: Մեծ վարդապետ Բաշիշի († 1704), 67—82: Թուրքի Տեմալ փոխարար Հոյս ինքնակոչ — Գրիգոր ինքնակոչ, 88—102 (նմանատիպ գործոյն սկիզբը): Անց վարդապետ ինքնակոչ, էջ 103—122 (1606էն—1726): Երուսաղէմ ինքնակոչ ժամանակագիր (623—1606էն—1800): էջ 123—152: Վեյ Ղարափ (1745—1786): էջ 157—186: Վարդ Եղիսէփ Մարգար († 1769), էջ 187—192: Երուսաղէմ Գրիգոր. Գրիգոր Տեմալ ինքնակոչ (1757), էջ 193—202: Երուսաղէմ Գրիգոր ինքնակոչ Բաշիշի, էջ 203—206: Պաշտպան ինքնակոչ. Գրիգոր. Զատարապետ Գրիգորի, էջ 207—352: Գրիգոր. Երուսաղէմ ինքնակոչ (Սեբաստիա 1795), էջ 353—376: Եղիսէփ Մարգար († 1830), էջ 383—438: Երուսաղէմ ինքնակոչ, էջ 439—458: Եղիսէփ Մարգար († 1830), էջ 460—490: Երուսաղէմ ինքնակոչ (Փիրղալման), էջ 491—504: Ս. Կարապետի ինքնակոչ Գրիգորի, 509—540: Ասոնք են աւելի զարեղ ժամանակագիր մատենագիրք: Մնացածներն պարզ յիշատակարաններ են: Ասոնց մասին «Համառու տեղեկութիւններ», գտնողուած են Նաւասարդութեան մէջ:

«Համառու տեղեկութեան» մէջ կան լըացուելու կէտեր. Գ. Բ. Թէ Եղիսէփ Մարգարացոյ պատմական գրուածքէն մաս մը սուած էր արդէն տարիներ յառաջ Պ. Վ. Նաւասարդ (սոս Եղիսէփ Գրիգորի Սեբաստիոյ, Կ. Պոլսի 1877, էջ 24—37) եւ ամբողջ վերջերս գաղղիներէ թարգմանութեամբ լոյս տեսած էր Girardէն Sivas, huit siècle d'histoire, ի թերթին Revue de l'Orient Chrétien (Paris 1905, p. 79—95, 169—181 էջ):

Գարձեալ էջ 39—40 կը Տրասարակուի հաստուած մը «Կամախեցի Գրիգոր վար-

